

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERHOUDINGEN IN HET TWEE-LEDIGE BELGIE: EEN INTERACTIONELE EN MULTIDIMENSIONELE BENADERING (1)

J. VILROKX

INLEIDING EN PROBLEEMSTELLING

In tegenstelling tot de twee andere domeinen, "politiek" en "cultuur", die door de congresstuurgroep tot thema's zijn gekozen, is de regionale variabele vrijwel onbetreden gebied voor wat het derde thema "sociaal-economisch leven" aangaat. Een verklaring voor deze selectieve aandacht is wel te vinden : de meest gangbare (en overigens vruchtbare) manier om de Belgische sociale werkelijkheid te benaderen, is bijna exclusief via de verzuilings- en breukvlakproblematiek geweest. Anders dan voor het culturele probleemgebied (en meer recent ook voor het politieke), waar aan sterke centrifugale krachten vrijwel niet te ontsnappen was, bestonden er voor de arbeid-kapitaalbreuklijn, aan respectievelijk beide kanten van de dichotomie, hechte solidariteitsgevoelens over

de taalgrenzen heen. Het besef dat werknemers, of ze nu Frans of Nederlands spreken, uiteindelijk dezelfde belangen hebben (en idem voor de werkgevers), heeft zeer lang iedere ernstige interferentie met de taalbreuklijn verhinderd.

Niettemin is het, paradoxaal genoeg, onze hypothese dat zich bij één van de protagonisten van het sociaal-economische breukvlak, nl. de vakbeweging, het duidelijkst de regionaliseringsidee gemanifesteerd heeft. We willen hiermee niet beweren dat zo'n denken vanuit de vakbeweging onafhankelijk van andere factoren of ontwikkelingen geïnitieerd werd. Vakbondshandelen is vrijwel nooit autonome actie en Bundervoet stelt in zijn referaat dan ook terecht dat de definitie van de regionaliseringsproblematiek op het niveau van de sociaal-economische breuklijn dient te geschieden, in functie van de strategieën en belangen van de aanwezige kapitaalsgroepen. Dat is ook het standpunt dat in onderhavige bijdrage wordt verdedigd. Binnen dat sociaal-economisch breukvlak is het niettemin de vakbeweging geweest die het duidelijkst de regionaliseringsproblematiek in haar denken en actie tot uiting heeft laten komen ("vóór de schermen heeft laten afspelen", om in Bundervoets termen te spreken). Uiteraard is dat niet verwonderlijk : het waren de werknemers die het meest en direct geconfronteerd werden met de gevolgen van de economische beslissingen die achter de schermen werden genomen. Deze reacties van de vakbond, zo menen we, hebben als katalysator gewerkt waardoor de gemeenschapsproblemen zich op een veel breder (vooral politiek en sociaal-cultureel) terrein, en veel scherper dan voorheen, konden uiten. In deze paper willen we toelichten hoe dat is kunnen gebeuren.

Om dat te doen zullen we voortbouwen op het meest degelijke theoretische perspectief dat voorhanden is i.v.m. de specifieke Belgische problematiek, nl. het breukvlak- en verzuilingsuitgangspunt.

We zijn er ons van bewust dat we hiermee afwijken van de traditionele benaderingen die in de arbeidssociologie in voege zijn. Zo zou het mogelijk geweest zijn om verder te gaan met de analyse van de interne structuren van de vakbonden in functie van de regionalisering (2). Ook zou voortgebouwd kunnen worden op het beschikbare overzichtsmateriaal (3). Al deze literatuur wordt echter gekenmerkt door een tamelijk geïsoleerde aanpak, d.w.z. los van het globale politieke en sociaal-economische functioneren. Hoewel met minder risico's omgeven, is aan dit soort benaderingen op het ogenblik waarschijnlijk niet zoveel behoefte.

Wat inderdaad opvalt in de huidige stand van zaken is het vrijwel volledig ontbreken van pogingen om de collectieve verhoudingen (en meer in het algemeen de economische breuklijn) te plaatsen in het geheel van de Belgische maatschappelijke context. Dit artikel wil een aansporing zijn om in die richting te werken. We starten dan ook met een globale situering van de problematiek. Vervolgens wordt het perspectief versmald tot het sociaal-economisch breukvlak waarna ten slotte de aandacht wordt toegespitst op de plaats van de vakbeweging binnen dat breukvlak.

ALGEMEEN

Niemand zal ontkennen dat, nog afgezien van de zojuist geformuleerde probleemstelling, het systematisch bestuderen van de verschillen (en overeenkomsten) op het gebied van de collectieve arbeidsverhoudingen tussen Wallonië en Vlaanderen van fundamenteel belang is. Een aantal facetten zijn daarvan reeds bekend. In de eerste plaats wordt meestal gewezen op de nogal uiteenlopende effectieven van de vakbonden in beide landsgedeelten. Bij een landelijk ongeveer gelijke getalsterkte (het ACV heeft een lichte voorsprong) is het overwicht van de katholieke component in de vakbeweging in Vlaanderen aanzienlijk. De leden van de socialistische vakbond zijn tamelijk gelijk verdeeld over de twee landsgedeelten. Ze zijn echter zeer minoritair in Vlaanderen maar beschikken over een relatief sterke positie in Wallonië. Daarentegen staat de CSC in Wallonië ideologisch dichter bij de FGTB dan bij het ACV, waardoor spanningen ontstaan binnen de christelijke vakbond. Tussen het ABVV en de FGTB treden ideologische verschillen iets minder op de voorgrond.

Een ander aspect heeft betrekking op het sociaal klimaat. Waarschijnlijk ook vanwege de uiteenlopende syndicale meerderheden die er bestaan, kan gezegd worden dat in Wallonië een meer strijdsyndicalistische traditie kenmerkend is voor de vakbeweging. In Vlaanderen voert een samenwerkingsideologie de boventoon in de syndicale machtsopvatting. Uiteraard is dit mede het gevolg van de zojuist vermelde verschillende vakbondsmeerderheden die in beide gewesten bestaan. Het ACV kan beschouwd worden als een syndicale

beweging met een meer "vertegenwoordigend" karakter : d.w.z. belangen verdedigend zoals die door de leden zelf worden gedefiniëerd, dikwijls los van een impliciete of expliciete strategie die gericht is op maatschappelijke verandering. Zo'n coherente lange-termijnvisie wordt verondersteld bij het ABVV wel steeds aanwezig te zijn. Dat betekent dat het ACV de nadruk legt op vooral materiële voordelen en dienstbetoon voor haar leden, terwijl het ABVV de geëigende organisatie is om de sociale strijd te leiden (4). Daardoor kan het voorkomen dat bij sociale verkiezingen aanzienlijke stemmentransferten plaats vinden : werknemers die om redenen van dienstbetoon e.d. lid worden van het ACV, kunnen op het niveau van de Bedrijfsactie hun steun verlenen aan het ABVV (5).

Ook als sociale conflicten in aanmerking genomen worden om het sociaal klimaat te definiëren, is het ongetwijfeld correct te zeggen dat er verschillen zijn. Het blijkt (6) dat het overgrote deel van de stakingen (ongeveer driekwart van het totaal) in Wallonië voorkomen en dat een nóg groter gedeelte van de Belgische stakers, Walen zijn. Eveneens voor wat bedrijfsbezettingen aangaat is Wallonië veruit de koploper (7). Daarentegen is voor wat het aantal stakingsdagen per conflict betreft, het beeld enigszins afwijkend : in Vlaanderen ligt het aantal stakers lager maar duren de stakingen langer. Hoewel dus minder snel tot staking wordt overgegaan door de Vlaamse werknemers dan door de Waalse, zijn de conflicten er wel hardnekkiger als ze eenmaal uitgebroken zijn.

Om dit soort van verschillen te verklaren wordt dikwijls verwezen naar een grotere opdeling die in Europa zou bestaan. Vlaanderen zou dan meer aanleunen bij de syndicale opvattingen die ook in andere noordelijke landen (Nederland, Duitsland, Engeland, Scandinavische landen) overheersen, terwijl Wallonië gekenmerkt zou worden door het soort syndicaal optreden dat in het zuidelijk gedeelte van Europa (Frankrijk, Italië, Spanje, Portugal) aangetroffen wordt. Wat er ook van zij, dergelijke "verklaringen" zijn zeer algemeen en kunnen in ieder geval niet de specificiteit van de Belgische situatie voldoende tot haar recht laten komen. Daarvoor is een meer genuanceerd kader nodig dat we hieronder zullen pogen toe te lichten.

UITGANGSPUNTEN

De herkenning van de verschillende breuklijnen (en de betekenis ervan) in de Belgische samenleving, is een belangrijk inzicht. Het gaat uit van het bestaan van structurele economische machtstegenstellingen, die tussen werknemers en werkgevers, en van de voornaamste superstructurele opposities, nl. die tussen katholieken en vrijzinnigen en tussen de Frans-taligen en Nederlandstaligen. Met behulp van deze drie dichotomieën is het inderdaad mogelijk om de meest betekenisvolle periodes en gebeurtenissen systematisch te onderzoeken, enerzijds in termen van fundamentele conflicten die hebben plaatsgevonden, anderzijds in termen van coalitievorming door breuklijndoorkruisende solidariteiten.

Aan deze opsplitsing in drie scheidingslijnen waren echter twee nadelen verbonden. Ten eerste werd altijd teveel gedacht aan de crises, de uitbarstingen die er op de breuklijndomeinen ontstonden. Dat waren echter de zichtbare kanten van de spanningen. Wat niet voldoende in aanmerking genomen werd, is dat vrijwel alle aspecten in het dagelijkse socio-economische en politieke bedrijf in grote mate door het breuklijnfunctioneren bepaald worden. Het zijn de altijdwerkzame structureringsmechanismen van ons maatschappelijk bestel. De breuklijn arbeid-kapitaal is dan niet de staking van 1960-'61 maar wel de manier waarop in de bedrijven de relaties zich ontwikkelen tot een geheel van verhoudingen waardoor alle aspecten van de economische besluitvorming beïnvloed worden. Evenzo is de religieuze breuklijn niet de schoolstrijd maar ook de manier waarop de schoolnetten gestructureerd zijn in operationele interactiepatronen. Ook het taalbreukvlak is, behalve de taalwetten en de overheveling van Leuven-Frans, de manier waarop zich de communicatie tussen twee verschillende gemeenschappen afspeelt. Dit alles kan evident lijken, maar te dikwijls wordt de aandacht uitsluitend gericht op open conflict waardoor geïnstitutionaliseerde tegenstellingen, onvoldoende aan bod komen.

Ten tweede werd er impliciet van uitgegaan dat het niet nodig (of niet mogelijk) was om een rangorde te maken in de verschillende breukvlakken, m.a.w. er werd een vrij grote mate van autonomie tussen de spanningsvelden verondersteld. We menen echter dat een overwicht van de economische breuklijn ten opzichte van de twee andere, moet worden aanvaard. Het is door het ongenueanceerde gebruik van de breuklijn-

analyse-instrumenten dat de laatste 20 jaar de Belgische ontwikkelingen nauwelijks nog konden worden verklaard. In plaats van echter de beschikbare theoretische mogelijkheden nauwkeurig op hun waarde te beoordelen, werd een, zeer ver- sluiierend werkende, nieuwe breuklijn (de "communautaire") onderscheiden. We gaan hier nu niet verder op in omdat we straks nog op deze problematiek zullen terugkomen.

Parallel met de analyse op het niveau van de breuklijnen is de studie van de Belgische zuilenstructuur (8) belangrijk. Zuilen zijn de geïnstitutionaliseerde sociaal-culturele en politieke belangenverdedigingsmechanismen, georganiseerd rond de katholieke, socialistische en liberale ideologieën. Gedeeltelijk doorkruisen ze de drie breuklijnen. Ze omvatten een globaal pakket van diensten en instituties, die toelaten dat in de belangrijk geachte maatschappelijke functies en behoeften kan worden voorzien, binnen een ideologische ten- dens waarmee men zich het meest identificeert. Zowat alle relevante verschijnselen binnen de Belgische maatschappij kunnen benaderd worden in functie van sociale uitwisselings- processen die zich binnen (of juist in afwijking van) de zuilen afspelen (9).

De zuilenorganisatie heeft een drietal kenmerken die essen- tiëel zijn. Het eerste daarvan hebben we zojuist genoemd : het is het patroon waarlangs socio-economische en politieke uitwisselingen plaatsvinden, die de belangenposities van de eigen zuil pogen te versterken. Hiermee hebben we ook het tweede kenmerk al bijna opgespoord : zuilen zijn de afbake- ning van machtsdomeinen, die weliswaar afzonderlijk niet als

even sterk beschouwd kunnen worden, maar waartussen toch een zekere mate van aanvaarding van elkaars bestaansrecht is gegroeid. Ten derde vindt binnen de zuilen de formele en informele sociale controle plaats, die de op machtsuitoefening gebaseerde uitwisselingspatronen reguleert en als een relatief weinig in vraag gestelde ordening van het sociale leven laat overkomen.

Ditzelfde element van wederzijdse aanvaarding vinden we trouwens ook terug bij de breuklijncomponenten. Tussen kapitaal en arbeid, katholieken en vrijzinnigen, Nederlandsprekenden en Franssprekenden is geen sprake van gelijkheidsrelaties, maar de respectievelijke tegenpartij in ieder breukvlak is sterk en genoeg geïnstitutionaliseerd om volledige uitschakeling van de andere partij praktisch onmogelijk te maken (10). Vandaar dat ook de machtigste component in ieder van de drie spanningsvelden er belang bij heeft om de tegenstellingen te laten verlopen in figuraties die een hogere mate van voorspelbaarheid hebben dan het geval zou zijn in situaties waarin niet tot een geformaliseerde interactie zou zijn overgegaan. Het zal duidelijk zijn dat in zo'n situatie de verzuiling conflict-inducerend en -continuerend werkt. De elkaar doorkruisende niveaus van breuklijnen en zuilen, en het complexe geheel dat op die manier ontstaat, monden dus uit, via de geïnstitutionaliseerde wederzijdse aanvaarding, op de noodzaak om, zoals Huyse (11) dat terecht sterk benadrukt, voor de centrale problemen die optreden (schoolstrijd, de grote staking, enz.) gezamenlijk en in aanvaarding van de blijvende tegenstellingen en blijvende relatieve machtsposities een oplossing te zoeken. In de Bel-

gische context wordt dat, enigszins misleidend, de "pacificatiepolitiek" genoemd.

Pacificatie is niet het doel maar wel de uitkomst van een proces (12). Het is dus op zich niet onjuist om het pacificatieaspect te benadrukken, maar het is op zijn minst een onvolledige voorstelling van zaken. Meer onderliggend is het doel in dit soort conflictsituaties machts- en invloedsmaximalisatie of -consolidatie van de zuil- en breuklijn-tegenspelers. Het kunnen manipuleren van het ingewikkelde stelsel van doorkruisende belangen zodanig dat iedere bij een conflict betrokken partij er relatief beter van werd, maakte de kracht uit van de voorbije generatie van zuil- en breuklijnelites. Die situatie schijnt nu veranderd te zijn. Niet omdat de nieuwe generatie ervaring mist (er zijn voldoende continuïteiten) maar wel omdat de context waarin steeds tot pacificatie kon worden gekomen, niet meer dezelfde is.

We komen daarmee op een, ons inziens, belangrijker element dan de pacificatie zelf, een element dat meer rekening houdt met wat zojuist de invloedsmaximalisatie genoemd is. In het verleden kon dat steeds gebeuren door het toekennen van compensaties, door een uitbreiding van de middelen waarlangs de zuilen en de breuklijncomponenten werkten. Aan de onderlinge krachtsverhoudingen werd nauwelijks iets gewijzigd (de aanvaarding bleef) maar door een schaalvergroting werden de middelen voor de conflictpartijen steeds verder uitgebouwd. Aan eisen kon worden voldaan, enerzijds omdat deze konden worden verhaald niet op de tegenpartij maar op

de collectiviteit, anderzijds omdat de partij die de eisen "inwilligde" van diezelfde Belgische collectiviteit voldoende compensaties ontving. Het was minder van belang of datgene wat men kreeg, tegemoet kwam aan maatschappelijke, politieke of economische behoeften : consolidatie van specifieke zuil- of breuklijnpartijbelangen stond voorop. Het interactie-systeem werd een compensatiedemocratie waarin conflicten werden gemonetariseerd. Dat kon zolang het systeem daarvoor de middelen had. Een verstoring trad op met het voortduren van de economische crisis sinds 1973 maar was voordien reeds ingezet met de economische aftakeling van het Waalse gewest die grondige veranderingen in de economische verhoudingen in ons land deed ontstaan.

EEN NIEUWE, VIERDE, BREUKLIJN OF ... HET MANIFESTER WORDEND KARAKTER VAN DE BESTAANDE ECONOMISCHE BREUKLIJN

De gedachte die we hier verder willen propageren is dat er aanzienlijke verschillen zijn in de manier waarop de drie breuklijnen die in het algemeen worden onderscheiden, inwerken op het maatschappelijk bestel. Men gaat er, meestal impliciet, van uit dat de economische, religieuze en linguïstische spanningsvelden zich op een vrij evenwichtige wijze tot elkaar verhouden. In zo'n situatie krijgen nu eens de religieuze spanningen de overhand (en ontstaat er een schoolstrijd), dan weer de economische (de staking van '60-'61) of nog een andere keer de linguïstische (de overheveling van Leuven-Frans) om bij deze enkele voorbeelden te blijven. En inderdaad bleek dat op basis van het breukvlak-uitgangspunt

theoretisch en empirisch interessante analyses mogelijk waren. Plotseling schijnen echter de Belgische ontwikkelingen zich niet meer zo goed met het steeds gebruikte conceptuele arsenaal te laten onderzoeken. Wat is er gebeurd? Is inderdaad de Belgische sociale realiteit zo wezenlijk veranderd dat het conceptuele kader dat tot nu toe gebruikt werd, niet meer voldoet? Of werd datzelfde analysekader op een te weinig genuanceerde manier gehanteerd in een situatie die weliswaar gewijzigd is, maar waarin toch voldoende continuïteit met het verleden aanwezig blijft? We menen dat dit laatste het geval is.

Als op het ogenblik over veranderingen en problemen in België wordt gesproken, valt dikwijls het woord crisis. We zijn het met Huyse (13) eens dat dit té veel gebeurt : er is een inflatoir gebruik van de term crisis. Bij de dreiging van een eenvoudige motie van wantrouwen tegen de regering of wanneer binnens de regering de solidariteit niet gehandhaafd wordt zoals men dat wenselijk acht, wordt al snel van een crisis gewag gemaakt, terwijl toch zoiets tot de meest normale fenomenen van de werking van de democratie behoort. Ook de val van een regering is veel minder een crisisverschijnsel dan wel een teken dat het parlementair systeem dat wij kennen, op dat vlak behoorlijk functioneert. Het is hier niet nodig in te gaan op de redenen die er voor zorgen dat zo frequent een zekere mate van onstabieliteit en het expliciet worden van tegenstellingen gelijkgesteld wordt met crisis. We volstaan met te zeggen dat het heel wat beter zou zijn indien men van crisis zou spreken wanneer ingrijpende wijzigingen in de sociale structuur nieuwe (d.w.z. verschil-

lend van de vorige) verhoudingen binnen die structuur met zich meebrengen (14). Het is dan inderdaad zeer de vraag of in die termen van erg veel veranderingsgenererende crisismomenten in de recente geschiedenis van België kan worden gesproken : veel van wat zich heeft afgespeeld, heeft zich vroeger, en dikwijls nog in heviger mate, ook al eens voorgedaan (15). Er is niet zoveel nieuws onder de zon als men soms wel meent.

Slechts op één vlak kan er waarschijnlijk, de de betekenis die we er hierboven aan gaven, sprake zijn van een crisismoment in de Belgische maatschappij in de jaren na W.O. II. Die ontwikkeling is het verschuiven van de economische macht, voorheen in Wallonië geconcentreerd, naar het Vlaamse landsgedeelte. Vanwege de verregaande gevolgen hiervan op vrijwel alle gebieden van de samenleving, ontstond een situatie waarin verwezenlijkingen én mislukkingen in het ene gewest, steeds werden beschouwd in functie van het reilen en zeilen van het andere gewest. Meer en meer werd aangenomen dat de verschillende sociaal-economische ontwikkelingen het gevolg waren van inherente structurele verschillen tussen regio's die een afstemming op gemeenschappelijke doelen onmogelijk maakte. De theoretische en praktische implicatie hiervan was dat binnen het bestaande kader de Belgische mutaties niet meer begrepen konden worden en dat een nieuwe "communautaire" breuklijn manifest geworden was. We betwijfelen of dat juist is en in wat volgt zullen we betogen dat met een precisering van de analysemogelijkheden, zoals die tot nu toe bestonden, de huidige situatie correcter kan worden beschreven dan met de invoering van een nieuwe, vierde breuklijn. Wat wel nodig

zal zijn, is het aanbrengen van een overkoepelende variabele, die over de drie breuklijnen heen, de ruimte aangeeft waarbinnen de drie breuklijnen functioneren.

Op twee niveaus menen we dat er een verschil bestaat tussen de economische-, religieuze- en taalbreuklijn. Het eerste verschil betreft het potentiële middelenarsenaal dat op ieder van de drie gebieden kan worden aangewend. Wat we daarmee precies bedoelen, kan het best worden geïllustreerd aan de hand van het begrippenpaar zero-sum en non-zero-sum. Deze concepten zijn uitermate bruikbaar wanneer machts- en invloedsaspecten in het geding zijn, zoals het geval is in de Belgische zuilen- en breukvlakkencontext. Nu hebben we gezien dat de idee van compensaties, waardoor de relatieve verbetering van alle bij een bepaald conflict betrokken zijnde partijen bereikt wordt, een constante was in de structuurkenmerken van de nagestreefde probleemoplossingen. Dat kon omdat we te maken hadden met non-zero-sum-situaties die toelieten dat de invloedsuitbreiding niet ten koste hoefde te gaan van de andere dan de eisende partij. Voorbeelden hiervan zijn voldoende aan te halen en zijn trouwens genoegzaam bekend : of het nu gaat om dubbele schoolbusnetten, bruggen en viaducten die overal in het landschap liggen te wachten op de bijbehorende infrastructuur, iedereen heeft kennis van subtielere, maar niet minder kostbare dan de genoemde, banale illustraties. Deze middelenproliferatie was mogelijk omdat de conflictstof geen begrenzing inhield en dus, zolang de collectiviteit er het geld voor kon opbrengen, strijdpunten geneutraliseerd konden worden door schaalvergroting.

Er is hier echter een belangrijke nuancering nodig. We beweren dat de non-zero-sum-situaties alleen bestonden voor het religieuze en het taaldomein. Daar konden de achtereenvolgende eisen van de ene, en dan weer de andere partij, materieel verhaald worden op de collectiviteit wat geen, of niet noodzakelijk, gevolgen had voor de relatieve positie-sterkte van de conflictpartijen. Dat is niet het geval voor de economische breuklijn en de verschillende gebieden die daarbinnen te onderscheiden zijn. De conflictstof, en in het algemeen de mogelijkheden waarover men beschikt, zijn hier steeds nauwkeurig omljnd. Zo wordt op het materiële (pecuniaire) vlak de beperking gedefinieerd door productiviteitsoverwegingen : het is een principe dat sedert W.O. II de loononderhandelingen tussen kapitaal en arbeid (met expliciete wederzijdse aanvaarding) beheerst. Meer dan wat beschikbaar is, kan dus niet worden verdeeld en door deze beperking wordt de zero-sum-situatie (ondanks het feit dat de onderhandelingsmassa veranderlijk is) toch in hoge mate benaderd. Vrij ondubbelzinnig is de toestand voor een ander, nl. het principiële of ideologische vlak. Indien controle over de productiemiddelen het meest kenmerkend is in de verhouding tussen kapitaal en arbeid (16) en indien over die controle strijd bestaat, is het duidelijk dat een grotere controle verworven door de ene component, noodzakelijkerwijze en exact dezelfde vermindering van de controlemogelijkheden van de andere component tot gevolg heeft. Ook het globaal-economisch functioneren is aan beperkingen onderhevig, die zeer concreet zijn : zonder interferentie van bijvoorbeeld de taalbreuklijn (daarover dadelijk meer) zijn allerlei investeringen en andere manieren om tot productie-

uitbreidingen te komen, slechts mogelijk binnen de voorwaarden van de economische wetmatigheden. Dit verschil in het functioneren zelf (en de gevolgen ervan) tussen enerzijds de religieuze en de taalbreuklijn en anderzijds de economische breuklijn, is een eerste kwalificatie die moet worden aangebracht.

De tweede is niet minder belangrijk en heeft betrekking op een bepaalde rangorde die onderkend moet worden, misschien niet in belangrijkheid (laten we dat woord vermijden in dit verband) maar wel in structurele doorslaggevendheid. Kort gezegd komt het erop neer dat de culturele, religieuze en taalpolitieke breukvlakken hun sociale relevantie krijgen binnen het kader van het functioneren van de verhouding tussen kapitaal en arbeid, d.w.z. binnen een bepaald sociaal-economisch klimaat en dus uiteindelijk binnen de mogelijkheden van het economisch bestel. We leggen daarbij minder de nadruk op het feit dat de compensatiepolitiek (die vanuit het religieuze en taaldomein geïnitieerd werd) betaald is geweest met de economische welvaart die bereikt werd, als wel op het gegeven dat het economisch domein noodzakelijkerwijze aan de basis ligt van mogelijkheden die zich in de twee andere domeinen konden ontwikkelen.

Het heeft moeten duren tot het einde van de jaren '50- begin '60 (toen de economische verhoudingen in België veranderden) en daarna tot de recessie van 1973, voordat het conditionerend karakter van de economische variabele zo manifest werd in het Belgisch samenlevingskader. De bewustwording van de implicaties die allerlei economische beslissingen hadden op

vrijwel elk gebied van het maatschappelijk leven, bracht zo'n schok teweeg dat aan een nieuwe, zojuist omschreven, "communautaire" breuklijn werd gedacht. Het gevolg ervan was dat de gewestproblematiek steeds meer de conflictagenda ging bepalen waardoor de politieke definities van de spanningen die ontstonden, los kwamen te staan van datgene wat er reëel gebeurde in en tussen de gewesten en in België. Wat echter "communautair" genoemd wordt, kan vrij gemakkelijk worden teruggebracht tot de drie traditionele breuklijnen; slechts de verhouding die men gewoon was daartussen te veronderstellen en de manier waarop ze met elkaar interfereerden, is in de huidige situatie én duidelijker geworden én grondiger gewijzigd. Datgene wat nu met "communautair" wordt aangeduid, heeft in feite betrekking op een veel belangrijker fenomeen, dat door het misleidend karakter van die aanduiding echter nauwelijks aandacht heeft gekregen.

DECENTRALISATIE

De spanningen die zich binnen het Belgisch stelsel voordoen zijn van een zeer fundamentele aard : ze vinden plaats rond essentiële tegenstellingen en machtsaanspraken. Het is dan ook een logische ontwikkeling dat groepen die in die structuur minderheidsposities bekleden, zullen pogen om zich (als aan bepaalde voorwaarden daarvoor voldaan is) emancipatorisch op te stellen. Wanneer één van die scheidingslijnen in zo'n conflictsituatie dan ook nog een taalkundige is, wordt een dimensie aan de "normale" maatschappelijke tegenstellingen toegevoegd, die gemakkelijk centrifugale krachten kan los-

maken. Dat zal vooral gebeuren als de taalkundige eenheden geografisch gescheiden zijn en wanneer, waarschijnlijk het meest doorslaggevend, die taalkundige eenheden vrij verschillende economische structuren en culturele kenmerken hebben.

Dat is het geval in België : Vlaanderen, zo kan men stellen, had een meer "Gemeinschaft-achtig" interactiepatroon terwijl in Wallonië de verhoudingen meer aan een "Gesellschaft" deden denken. De uiteenlopende economische evoluties die werden doorlopen, waren daaraan niet vreemd : Wallonië, zeer vroeg geïndustrialiseerd en een werknemerscultuur ontwikkelend, Vlaanderen daarentegen, behalve in enkele verstedelijkte centra, sterk ruraal blijvend met een nadruk op face-to-face-relaties in traditionele kleine gemeenschappen waarin krachtige sociale controle-mechanismen werkzaam bleven (17). Dit alles had gevolgen voor de ideologische, politieke en sociaal-culturele waarden en -normenpatronen, waardoor zich per gemeenschap verschillende meerderheden en coalities en sociaal-culturele belangenpatronen konden structureren op het vlak van de breuklijnen en zuilen.

Een tweede factor moet hierbij in aanmerking genomen worden. Terwijl de economisch-industriële en culturele ontwikkeling van de twee gemeenschappen gedurende decennia had geleid tot stabiele belangenpatronen, verschoof het economisch overwicht van Wallonië naar Vlaanderen. De Vlaamse gemeenschap werd daarmee in staat gesteld haar (vooral) culturele autonomie-streven meer substantie te geven, op hetzelfde moment dat Wallonië meer zeggenschap eiste om haar ontstane industriële-economische problemen het hoofd te

kunnen bieden.

Terwijl Vlaanderen de culturele autonomie kreeg, bleek het veel moeilijker om voor Wallonië de gewestelijke verantwoordelijkheid in zake industrieel beleid te realiseren. Het is mogelijk te verklaren waarom dat het geval was. Met de industrialisatie die door de kapitaalsgroepen in Vlaanderen was ingezet, konden de economische belangen van de Belgische machtscentra (die vroeger goeddeels in Wallonië lagen maar nu werden verschoven naar Vlaanderen), heel wat minder eenvoudig worden gestroomlijnd. We staan dus hier voor een fundamentele tegenstrijdigheid tussen de Waalse aspiraties en de politiek van de centrale beslissingsmachten die vanaf het midden van de jaren '50 vooral op Vlaanderen gericht was. Dit plaatst de zogenaamde communautaire problemen in een totaal ander kader : hoe evident de regionale specificiteiten ook mogen zijn, het zijn niet dié tegenstellingen die de basis vormen waarop het conflictdomein zich structureert (18). Machtsaanspraken kunnen in zo'n situatie dan ook niet door het ene gewest worden verhaald op het andere gewest, maar wel op de nationale politieke en economische overheden. In het verleden bestond een grote mate van belangenidentiteit tussen de nationale machtscentra en de Waalse regio en was er, vanwege die identiteit, nauwelijks betwisting. De huidige verstoring van de vroegere evenwichten moet op dit niveau gezien worden. Door de verschuiving van de nationale belangen naar Vlaanderen ontstond een ander soort van interactiepatroon, omdat Wallonië als "spelbreker" optrad in de omkering naar een nieuwe, voor haar nefaste, belangenidentiteit tussen België en Vlaanderen. Voortaan zullen nu echter

twee gewesten streven naar een zo groot mogelijke afstemming van het globale nationale beleid op de eigen belangen.

Dat in deze reallocatie van goederen en diensten de zuilen en breuklijncomponenten elk hun slag moeten thuishalen, maakt het probleem lastig genoeg maar waarschijnlijk niet onoplosbaar. Wat de situatie echt complex maakt is dat definiëring ervan zo "on-Belgisch" is. Nu kan niet meer, zoals dat in het verleden vrijwel altijd het geval was, door schaalvergroting iedereen tevreden gesteld worden. Precies als bij het economisch breukvlak (het is meer dan een samenloop van omstandigheden) hebben we ook nu te maken met een zero-sum-toestand : er kan niet mēer verdeeld en gedecentraliseerd worden tussen België, Wallonië en Vlaanderen, dan wat er in België zelf beschikbaar is. Datgene wat de ene behoudt of krijgt, gaat ten koste van de twee anderen.

HET ECONOMISCH BREUKVLAK TUSSEN DRIE MOMENTEN

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog hebben zich op een definitieve manier de verschuivingen voorgedaan die het economisch klimaat in het België van nu bepalen. De enorme technologische vernieuwingen op vrijwel alle gebieden van de (semi-) industriële productie, zorgden ervoor dat de bestaande Waalse zware industrie op zeer korte tijd niet meer concurrentieel was. In de jaren '50 kwam daar nog de steenkoolcrisis bij waardoor Wallonië zijn twee economische pijlers ondergraven zag. De nationale en daarna in steeds grotere mate de trans- en multinationale beslissingscentra wisten

uitstekend dat de in verval zijnde Waalse industrie niet meer de nodige infrastructurele kracht bezat die tot dan toe de gunstige voorwaarden had geschapen voor rand-industriëën, maar dat in de nieuwe situatie Vlaanderen juist wel de geschikte attributen had. Wallonië kon ook met zijn demografisch verouderd profiel nauwelijks tegenwicht bieden in vergelijking met Vlaanderen, waar een ruime en jonge arbeidsreserve aanwezig was en waarvan de inkomensverwachting trouwens zowat 30% lager was dan in het zuiden van het land. Daarbij kwam nog dat de sociale bewustzijnsinhouden in Vlaanderen en Wallonië erg uiteenlopend waren vanwege de aanzienlijk verschillende politiek-syndicale tradities in beide regio's. Het oppositionele karakter van het Waalse werknemersoptreden was veel minder aanwezig in de Vlaamse collectieve verhoudingen. In al die omstandigheden was het evident dat economische (investerings)beslissingen in het voordeel van Vlaanderen waren, temeer omdat ook het reeds eerder ingevoerde algemeen stemrecht zich langzaam concretiseerde in meer politieke macht.

Hoewel dus ongetwijfeld een veelheid van factoren een rol speelde, zijn het de economische omstandigheden geweest die de grote lijnen hebben vastgesteld waarlangs de globale verhoudingen in België zich gingen ontwikkelen. Dat het hier niet gaat (en ging) om tegenstellingen tussen twee gewesten, blijkt uit het feit dat het exact dezelfde kapitaalsgroepen zijn (en later de "communautaire-neutrale" internationale groepen) die eerst Wallonië hebben geïndustrialiseerd, daarna hebben verwaarloosd en ten slotte in Vlaanderen hun heil zijn gaan zoeken. Dit alles binnen belangenpatronen waarin

eveneens mensen uit de politieke wereld betrokken waren, welke laatste dikwijls verwant waren met de financieel-economische middelen of er zelf toe behoorden.

Het is, met andere woorden, niet zo zeker of hier "communitaire" confrontaties in het geding zijn. Op zijn minst lijkt het een ongenueanceerde manier te zijn om de problemen te definiëren. In plaats van echter zeer ingewikkelde en dikwijls totaal ondoorzichtige besluitvormingsprocessen te moeten kwalificeren, is het veel gemakkelijker om ogenschijnlijk correcte gewestelijke verklaringen te gebruiken. Immers, we staan hier voor een materiële werkelijkheid waaraan niet te ontsnappen valt : om het even wat er gebeurt in België (enkele zeer algemene zaken zoals bv. fiscale politiek en buitenlands beleid daar gelaten), gebeurt óf in Vlaanderen, óf in Wallonië -of in Brussel-. De aanwezigheid van de taalbreuklijn krijgt dus een zeer dwingend karakter, waardoor, niet in het minst vanwege culturele communicatie-bloccages, een sterk mobilisatiepotentiëel ontstaat. Dat zich echter een aantal differentiaties (noodzakelijkerwijze) langs communautaire lijnen afspelen, betekent nog niet dat ook de oorzaken daar te vinden zijn. Wel krijgt men de idee dat soms elementen aanwezig zijn die aan een self-fulfilling prophecy doen denken : dergelijke foutieve definiëringen van de situatie mogen echter niet beletten om naar de onderliggende verklaringen te zoeken. In dat verband is het onontbeerlijk om ook centrale economische en politieke machtsfiguraties in de analyse te betrekken. Hoe binnen deze netwerken de middelen-allocation regionaal zal georganiseerd worden, in functie van de specifieke belangen van de finan-

ciële en industriële groepen, lijkt het fundamentele probleem te zijn waarmee België, Vlaanderen en Wallonië geconfronteerd zijn.

DE VAKBEWEGING EN DE ECONOMISCH-POLITIEKE PROBLEEMDEFINIËRING

Binnen het Belgisch stelsel zijn het de vakbonden geweest, en meer in het bijzonder de Waalse FGTB, die, naar wij menen, op de meest doorslaggevende manier het probleem van de decentralisatie aan de orde hebben gesteld. Uit het voorgaande is al gebleken dat we het zeker niet toevallig vinden dat het de economische breuklijn was, die voor de meest duidelijke articulaties heeft gezorgd in dit proces. Hoewel het ageren van de vakbonden vanuit een zuiver defensieve houding gebeurde, was het niettemin een antwoord op een zo urgent geworden situatie dat de gevolgen ervan zeer verreikend waren, niet alleen voor het economische spanningsveld, maar voor de globale maatschappelijke verhoudingen.

Twee kenmerken zijn daarbij cruciaal geweest. Enerzijds de economische evolutie die we al genoemd hebben en die een verschillende invloed had op de economische en industriële structuur van Vlaanderen en Wallonië. Daaraan kan nog worden toegevoegd dat in Wallonië de ter beschikking zijnde middelen de laatste 25 jaar door de economische en financiële beslissingscentra in de eerste plaats bestemd werden om rationalisatie-investeringen door te voeren, die het verouderde industriële net echter niet wezenlijk konden moderniseren of uitbreiden. Daarnaast werd voor de Vlaamse regio

een reële expansiepolitiek gevoerd, die weliswaar op langere termijn erg conjunctureel gevoelig bleek, maar die Vlaanderen zeer snel tot het belangrijkste economisch gewest van België maakte.

Anderzijds werd vanuit een meer strijdsyndicalistische traditie, die in Wallonië kenmerkend is voor de vakbeweging, de eis voor structuurhervormingen naar voor geschoven (vooral ook vanuit het besef dat de economische beslissingscentra te kort schoten) terwijl in Vlaanderen de syndicale machtsopvatting eerder door een samenwerkingsideologie werd gedragen. Deze twee kenmerken bestonden naast elkaar en waren, op het niveau van het unitaire kader, interacterend. Bovendien werden ze beide versterkt door de gevolgen van de economische crisis die zich, sinds het begin ervan in 1973, steeds duidelijker ging manifesteren.

We kunnen hier niet de analyse maken van het historische proces dat geleid heeft tot de situatie zoals die zich nu voordoet. Wel zullen we, in het volgende, afsluitende gedeelte, op enkele van de meest in het oog springende elementen wijzen. Wat we nu slechts willen aanstippen is dat, ten eerste, de vakbeweging de drager werd van regionaliseringsideeën die tot dan toe slechts op een "onvolledige" manier geformuleerd hadden kunnen worden. Pas toen de sociaal-economische issues in de decentralisatiefase terecht kwamen, ontstond de mogelijkheid om ook bredere aspecten van de regionalisering te concretiseren.

Het is in de Renardistische beweging geweest, binnen de FGFB

(en daarna binnen de Mouvement Populaire Wallon), dat de regionaliseringsidee echt vorm kreeg en ook na Renard door de vakbeweging het sterkst werd uitgedragen. Vanaf dat begin, het tweede element dat we hier willen benadrukken, bestond de verwarring tussen wat we in deze paper genoemd hebben de communautaire en de decentralisatievisie. Renard bijvoorbeeld had vooral oog voor de communautaire aspecten, terwijl aan de andere kant Glinne de problematiek eerder in het kader van de decentralisatie plaatste. Dat, zoals reeds werd aangestipt, vooral de communautaire analyse werd gebruikt, hoeft op zich geen verwondering te wekken. Vanwege de tactische voordelen die eraan verbonden zijn, is het vanzelfsprekend dat op dat niveau de meeste mobilisatiemogelijkheden werden gezien en de uitwerking van actieperspectieven het gemakkelijkst kon gebeuren.

In de vorm van een aantal (schijnbare) contradicties laat zich echter de ontoereikendheid van de communautaire analyse tamelijk gemakkelijk illustreren. We bekijken daarvoor de wat meer recente periode waarin, vergeleken met het begin van de jaren '60, een aantal concrete stappen naar meer gewestelijke verantwoordelijkheid reeds zijn genomen.

- Hoewel binnen de vakbond de regionaliseringsidee het meest concreet vorm kreeg na W.O. II, kwamen de vakbonden later dan de meeste andere nationale instellingen (en politieke partijen) met het invoeren van een gewestelijke structuur binnen hun organisaties.

- Ondanks het feit dat de structuren nu gewestelijk gedifferentieerd zijn (officieel voor beide vakbonden pas in 1978 : in het ABVV statutair, in het ACV op een (nog) niet-

statutaire manier), blijft een sterke unitaire structuur en invloed aanwezig.

- De recente doorvoering van de gewestvorming onder de regering Martens heeft aan de regio's zeer weinig eigen middelen gegeven (kunnen geven) om tot een aangepaste autonome economische politiek te komen.
- De nationale sectoren (staal, scheepsbouw, textiel, enz.) vertonen specifieke regionale differentiaties.
- Aansluitend bij het vorige punt heeft de gediversifiëerde economisch-industriële structuur van de verschillende gewesten geleid tot een afhankelijkheid van de gewesten t.o.v. elkaar.
- Schijnbaar gewestelijke kapitaalsgroepen ontmoeten elkaar in de interdependentestructuren van enkele grote nationale, en daarnaast multi-nationale, financiële groepen.
- Naast het bestaan van de Belgische (en eventueel regionale) kapitaalsgroepen, is de macht van multinationale beslissingscentra doorslaggevend geworden.
- Enz.

Ook op de verschillende vlakken van het functioneren van de collectieve verhoudingen kan men dit soort bedenkingen formuleren.

- Niettegenstaande enorme regionale sociaal-economische differentiaties blijft het streven naar nationale accoorden belangrijk (zie bv. nationale CAO van 1981).
- Centrale machtscompromissen en -coalities sluiten meestal niet aan bij de verschillende politieke en syndicale meerderheden in de gewesten.
- Ondanks verschillende verhoudingen binnen de syndicale

componenten van de regio's, blijft de idee van een nationaal
Gemeenschappelijk Front sterk aanwezig.

- Enz.

Bijna onvermijdelijk dringt zich dus een decentralisatie-
analysemodel op dat rekening houdt met de drie momenten
België, Vlaanderen en Wallonië die in het dynamisch proces
van afstoting en aantrekking te onderkennen zijn : daar-
binnen krijgen, in functie van de omstandigheden, zowel
tegenstellingen als solidariteitsuitingen hun kansen. Op
ieder van de analytisch te onderscheiden niveaus van het
sociaal-economisch breukvlak (het globaal-economische, het
syndicale en het niveau van de collectieve verhoudingen)
zijn dergelijke mechanismen werkzaam. Aan de hand van een
concrete situatie kan dat duidelijk gemaakt worden.

TOEPASSING : HET STAALDOSSIER

Op het congres zelf, waarvoor onderhavig artikel een dis-
cussiestuk is, zullen we een paper voorstellen waarin op een
meer uitgebreide manier de theoretische stellingnamen die
hierboven zijn geschetst, empirisch worden geverifiëerd. De
gebeurtenissen rond de staalproblematiek zullen daarvoor als
aanknopingspunten dienen. De ontwikkelingen in verband daarmee
zijn uiterst illustratief voor wat tot nu toe gezegd is.
Meer bepaald zullen we dan de analyse beginnen bij één speci-
fieke beslissing (de Sidmar-inplanting bij Gent) die een
van de meest cruciale economische en politieke momenten is
geweest in het na-oorlogse België.

Globaal-economisch

Er zijn nauwelijks ontwikkelde landen te vinden die geen eigen staalindustrie hebben. Het is de basis van de industriële produktie en is zo belangrijk dat afhankelijkheid van derden dermate kwetsbaar maakt dat liever een overcapaciteit wordt opgebouwd dan tot planning op grote schaal wordt overgegaan. De huidige moeilijkheden met de Europese staalpolitiek bewijzen dat eens te meer. Daarnaast heeft een nationale staalindustrie een functie van ruggegraat waaraan andere bedrijven worden bevestigd en worden geïntegreerd in het globale industriële net. Vanwege die centrale plaats krijgt de staalindustrie een belangrijke symboolfunctie.

In de jaren '50 was de pijler van de Waalse zware industrie, de steenkoolontginning, weggefallen. Behalve in termen van werkgelegenheid werd dat verlies niet zo scherp gevoeld: de zware menselijke tol die de koolmijnen eisen, de nog tamelijk onbezorgde kijk op de energiesituatie en het goddeels ontbreken van afgeleide (chemische) industrieën, waren daaraan niet vreemd, ondanks het feit dat het juist de combinatie van steenkool en staal was geweest die Wallonië en België tot welvaart hadden gebracht.

Als echter in het voorjaar 1960 officieus bekend wordt dat, in plaats van de verouderde inplantingen in Wallonië of te vernieuwen of te vervangen, tot de oprichting van een modern staalcomplex in Vlaanderen is besloten, brengt dat een schok teweeg in Waalse syndicale milieus. Men onderkent onmiddellijk de consequenties ervan, aan beide zijden van de taal-

grens trouwens (19) : "L'installation du plus grand complexe sidérurgique belge en Flandre signifierait l'écrasement définitif de l'hégémonie économique de la Wallonie". Er is weinig tijd voor syndicale mobilisatie en op het ogenblik dat de officiële bekendmaking van de Sidmar-beslissing gepland wordt, is België toe aan de grootste sociale beweging van de naoorlogse jaren : de staking tegen de Eenheidswet. Met zekerheid is dat niet te zeggen, maar de kennis en het begrijpen van de betekenis van de Sidmar-plannen door de syndicale leiders, heeft waarschijnlijk aan de staking tegen de Eenheidswet mede zo'n bijzonder heftig karakter gegeven en de communautaire tegenstellingen daarin zo scherp laten uitkomen.

We hebben al gezegd dat binnen de socialistische syndicale beweging niet iedereen dezelfde analyse had i.v.m. de regionaliseringstendens. Ook voor wat de Sidmar-inplanting betreft blijkt dat uit commentaren en geschriften (20); terwijl Renard veel meer de "communautaire" aspecten belichtte, hadden bijvoorbeeld Glinne en Hurez meer aandacht voor de decentralisatieproblematiek. Er bestaat trouwens weinig twijfel over de juistheid van de analyse van Glinne en Hurez : "La décision de créer une nouvelle société ou de moderniser une usine est une décision de caractère économique : elle est évidemment, prise par les sociétés industrielles intéressées; nous pouvons dire qu'il s'agit d'une décision prise dans le cadre de l'initiative privée" (21) en dus een besluit dat gezien kan worden in wat we een decentralisatieperspectief genoemd hebben.

Bij die beslissingen wegen taalpolitieke argumenten weinig

of niet door. Het gaat hier om economische overwegingen omtrent transport, goedkope en voldoende arbeidskracht, geschikte industrieterreinen, enz. Vlaanderen was wat dat betreft in het voordeel ; het is daarom dat in dit specifieke geval tot een Vlaamse inplanting besloten werd. Dat ging ten koste van Wallonië maar het waren de nationale Belgische (Franstalige) kapitaalsgroepen (waaronder Waalse staalondernemingen) die bij de operatie Sidmar betrokken waren (22). De centrale politieke overheid kwam vooral tussenbeide toen de nodige kredieten moesten worden verleend (23). Hoe dan ook, met de Sidmar-beslissing wordt Vlaanderen door de grote financiële groepen definitief ontsloten. De periode van bewustwording in Wallonië (van haar achteruitgang) en in Vlaanderen (van haar opkomst) is op een onomkeerbare wijze ingeluid. Beiden zullen vanaf nu proberen om in het herstructureringsproces rechtmatig geachte politieke en economische macht van de beslissingscentra te veroveren om de nieuw ingezette fasen van hun respectievelijke economische ontwikkelingen te kunnen beheersen.

Syndicaal

Op vakbondsgebied is de staalpolitiek misschien de beste illustratie van de bestaande syndicale gevoeligheden, stellingnamen en ... ongenueanceerde communautaire analyse. De Waalse FGTB beet wat dat betreft de spits af en het Vlaamse ACV is vanaf 1981 ongetwijfeld bezig definitief af te breken wat er nog over was van de nationale solidariteiten.

Tussen dat begin- en (voorlopig) eindpunt van de staaldiscussie lijken zich voldoende aanknopingspunten te bevinden om de diverse vakbondsposities, zowel inter- als intrasyndicaal, te kunnen precisieren. Het Sidmar-gebeuren is, in heel wat opzichten, weer verhelderend. De gemeenschappelijke denkbeelden van de FGTB en de CSC kwamen hier al sterk tot uiting waardoor zich binnen de vakbonden reeds in een vroeg stadium de regionale verschillen gingen concretiseren. Anderzijds is er eveneens de rol die de vakbonden spelen in de werkgelegenheidsproblematiek die aan de orde kwam in de Sidmar-beslissing. Terloops zij nog gezegd dat dit aanleiding gaf tot eigenaardige praktijken : zo werden er contacten gelegd tussen de Sidmarpromotors in Oost-Vlaanderen en de (Vlaamse) secretaris-generaal van het ABVV-FGTB om de actie van de (Waalse) adjunct-secretaris-generaal van diezelfde FGTB tegen het Sidmar-project te neutraliseren (24).

Collectieve verhoudingen

Uit wat voorafging bleek al dat het weinig waarschijnlijk is dat de financiële groepen om "communautaire" redenen de Sidmar-beslissing namen en ook later (tot en met de huidige discussie over het staaldossier) "communautaire" motieven laten meespelen. Niettemin werd wel door Renard allusie gemaakt op de krachtsverhoudingen tussen kapitaal en arbeid met betrekking tot de regionale variabele : door de oprichting van een staalbedrijf in Vlaanderen zou het patronaat op een weloverwogen wijze de Waalse werknemers hebben willen bestraffen (voor hun steeds aan de dag gelegde strijd-

lust) en verzwakken (25). Het moet zeker niet uitgesloten worden dat het patronaat een dergelijke bijkomende omstandigheid als een gunstige factor beschouwde in het geheel van haar financieel-economische overwegingen. Afgezien van het specifieke Sidmar-geval is het wel duidelijk, alleen al vanwege het gewicht van de staalnijverheid in de Waalse industrie, dat de relaties tussen kapitaal en arbeid juist daar gesmeed werden. In de herstructurering die op het einde van de jaren '50 in de staalnijverheid vorm kreeg, en die zo'n somber beeld voorspelde van de toekomst van Wallonië, werd dan ook door de vakbeweging de moed gevonden om in een uiterste krachtmeting de zich in het nadeel van de werknemers wijzigende machtsverhouding om te buigen.

BESLUIT

De studie van het staaldossier lijkt uitstekende aanknopingspunten te bieden om enkele belangrijke kenmerken van de globale Belgische sociaal-economische structuur te achterhalen. Op het congres zelf zal gepoogd worden, door middel van een bijkomende paper, bovenstaande embryonale schets van concrete toepassing verder uit te werken. De uitgangspunten op basis waarvan dat zal gebeuren, kwamen hier reeds wat uitgebreider naar voor : aandacht voor de economische breuklijn als meest centrale activiteitsniveau dat voor een belangrijk gedeelte de ruimte bepaalt waarbinnen mogelijkheden binnen de andere traditionele breuklijnen zich kunnen concretiseren en het onderscheid tussen enerzijds een versluierend taalpolitiek of communautair perspectief en ander-

zijds een analytisch veel doeltreffender decentralisatie-
perspectief, waren daarvan de voornaamste.

VOETNOTEN

- (1) Ik dank G. DIERICKX, K. DOBBELAERE, M. ELCHARDUS en D. WIJGAERTS voor hun uitgebreide commentaar bij een eerste versie van deze paper.
- (2) Zoals bv. Evolution des structures internes de la F.G.T.B. et de la C.S.C., CRISP-CH, 1980 (no. 866).
- (3) bv. GEVERS, P., Relatieve weerbaarheid, veel pragmatisme, toenemende interdependentie : grondtrekken van 60 jaar Belgische arbeidsverhoudingen, in Politisering en professionalisering, Congresboek van het Vlaams-Nederlands sociologencongres, Antwerpen, 1979 ; JANNE M.-H. and SPITAEELS, G., Belgium : Collective Bargaining and Concertation Mold a New System, in Barkin, S., (Ed.), Worker Militancy and Its Consequences, 1965-75, Praeger, New York, 1975 ; MOLITOR, M., Social Conflicts in Belgium, in Crough, C. and Pizzorno, A. (Eds.), The Resurgence of Class Conflict in Western Europe since 1968 (Vol. 1), Macmillan, London, 1978 ; VAN DE KERCKHOVEN, J., De opstelling van de vakbeweging op de achtergrond van de industriële ontwikkeling in België, in Politisering en professionalisering, Congresboek van het Vlaams-Nederlands sociologencongres, Antwerpen, 1979.
- (4) Zie CLAEYS, P., Groupes de pression en Belgique, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 1973, p. 155.
- (5) Zie bv. VILROKX, J., Werknemers in onzekerheid, Maserreelfonds, Gent, 1981, p. 168 e.v.
- (6) Voor een balans, LAMBRECHT, S., L'année sociale 1979, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 1981, p. 114.
- (7) LEYS, H., Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van de bedrijfsbezettingen in België (1975-1980), Eindverhandeling V.U.B., Brussel, 1981.
- (8) We veronderstellen dat de literatuur over de breuklijnen en verzuiling in grote lijnen bekend is. Zie voor een uitstekende samenvattende behandeling de recente publicatie van HUYSE, L., De gewapende vrede, Kritak, Leuven, 1980.

- (9) Zie bv. ELCHARDUS, M., Bureaukratisch patronage en etno-linguïsmen, in Res Publica, 1978(1), p. 141-165.
- (10) De mate van institutionalisering van de verschillende breuklijnen is hier niet aan de orde. Zie de bijdrage van J. BILLIET in deze congresbundel.
- (11) HUYSE, L., op.cit.
- (12) Zie voor een concrete analyse i.v.m. het schoolpact DIERICKX, G., De C.V.P. en de partijpolitieke strategieën in het schoolpact, in De Nieuwe Maand, 1978 (9), 479-509.
- (13) HUYSE, L., op.cit.
- (14) GOULDNER, A., The Coming Crisis of Western Sociology, Heinemann, London, 1971 (1970), p. 341.
- (15) Zie daarvoor HUYSE, L., op.cit.
- (16) Zie VILROKX, J., op.cit.
- (17) Natuurlijk kunnen we slechts enkele algemene kenmerken noemen. Wel moet opgemerkt worden dat Gemeinschaft en Gesellschaft hier als structuurbegrippen worden opgevat en niet zijn terug te voeren tot "volksaard", "mentaliteit" of iets dergelijks. De verschillen in interactiepatronen en verhoudingen die we door het onderscheid willen aangeven, hadden een vooral economische basis en latere, ook recente, ontwikkelingen (bv. de manier waarop vanuit politieke belangengroepen de cultuurpolitiek georganiseerd wordt) waren daarop geënt. Ook de kwalificatie "geïndustrialiseerd Wallonië" en "ruraal Vlaanderen" houdt geen miskenning in van subregionale verschillen. We geven er alleen mee aan dat het de dominante kenmerken waren die relevant zijn in de structuur van de globale Belgische verhoudingen.
- (18) Zie ook het referaat van J. BUNDERVOET.
- (19) MEYNAUD, J. et al., La décision politique en Belgique, Colin, Paris, 1965, p. 299.
- (20) Zie bv. Le projet de complexe sidérurgique pour Selzaete, CRISP-CH, 1961 (no. 127).
- (21) Volgens MEYNAUD, J., op.cit., p. 297 m.b.t. Sidmar.
- (22) Zie het organigram van de financiële participaties in MEYNAUD, J., op.cit., p. 318-319 en verder de lijst van beheerders (ibid. : p. 320) waaruit blijkt dat er weinig Nederlands gesproken zal zijn in die periode.

- (23) Het bijspringen op grote schaal van de overheid is trouwens een constante -niet alleen in België- in de staalindustrie. Dat gebeurde bv. al vanaf de jaren '30 van de vorige eeuw voor Cockerill. Zie DEBRA, J., La siderurgie wallonne face au défi internationale, in La revue nouvelle, 1977(4), 371-379.
- (24) MEYNAUD, J., op.cit., p. 312.
- (25) CRISP-CH, 1961, op.cit., p. 2-3.

ABSTRACT

This paper starts from the observation that, when studying collective labour relations in Belgium, little attention is paid to the overall political and socio-economic context in which the relations between organized employees and employers develop. Regional aspects especially barely come in for explicit discussion. In order to fill the theoretical vacuum facing any attempt in this direction, use was made of the analytical possibilities inherent in the fractures and "verzuiling"-perspective that have already proved their relative usefulness within the Belgian context. Several important qualifications were however required and were added. Among them, we can mention : 1) a structural difference (illustrated by means of the concepts zero-sum and non-zero-sum) in the functioning of the economic fracture as opposed to both other (language and religious) fractures and 2) the fact that the conditioning character of the economic fracture should occupy a central position. On the basis of these options it is possible to analyse the collective labour relations in the framework of the "community" problems within a decentralisation context, rather than operating with a concealing fourth "community fracture", which has recently been supposed to be present.